

МИТНЕ ТА ПОДАТКОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Назарова Г.Б.

ВСТУП

Сучасна світова економічна система переживає докорінні трансформації, спричинені глобалізацією та інтенсивною цифровізацією. Це призводить до значного ускладнення міжнародних економічних зв'язків. У цьому динамічному середовищі митне оформлення стає однією з основних складових міжнародної торгівлі. Актуальність дослідження зумовлена насамперед необхідністю забезпечення ефективності та прозорості митних процедур для оптимізації міжнародної торгівлі, а також для коректного вирішення питань оподаткування, зокрема для українського бізнесу, що активно інтегрується у світові ринки.

Митне оформлення в Україні є багатостадійною процедурою, що регламентується чинним законодавством, зокрема Митним кодексом України, і тісно пов'язане з розрахунком та сплатою митних платежів та податків. Воно ініціюється поданням заявки, що містить відомості про товари та мету їх переміщення, через митне декларування. Сучасні процедури передбачають використання як електронних, так і паперових документів. Чинне законодавство встановлює максимально стислі терміни для митного оформлення, що не перевищують чотирьох робочих годин. Це підкреслює потребу у постійному вдосконаленні та адаптації митних процедур до швидких змін у світовій торгівлі та податковому законодавстві.

Особливе значення в контексті глобалізації набуває взаємодія української митної системи з міжнародними стандартами. Гармонізація процедур, впровадження єдиних підходів до декларування та обміну інформацією дозволяють інтегруватись у світові ланцюги поставок. Водночас, цифрові трансформації відкривають нові можливості для автоматизації та спрощення митних формальностей, що критично важливо для зменшення бюрократичного навантаження на бізнес та підвищення прозорості.

На практиці, складність заповнення митних декларацій та потенційні неузгодженості в законодавстві створюють значні виклики для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Це не тільки призводить до затримок,

але й може спричинити додаткові фінансові витрати та податкові ризики. Тому дослідження цих аспектів та розробка конкретних рекомендацій є нагальною потребою для оптимізації митного адміністрування та забезпечення сприятливого бізнес-середовища.

1. Удосконалення митного оформлення та декларування: український контекст та міжнародний досвід

Сучасна світова економічна система, включно з міжнародною торгівлею, переживає докорінні трансформації, спричинені процесами глобалізації та інтенсивної цифровізації, що є наслідком Четвертої промислової революції¹. На поточному етапі цифрова економіка значно розширила свої межі, виходячи за рамки простої цифровізації². Світове господарство еволюціонує в цілісну глобальну систему, характеризуючись суттєвими змінами у системі міжнародних відносин, посиленням взаємовпливу та взаємозалежності між країнами. Це, у свою чергу, зумовлює ускладнення характеру міжнародних економічних зв'язків між суб'єктами господарювання різних країн³. У цьому динамічному середовищі митне оформлення виступає однією з ключових складових міжнародної торгівлі, що підкреслює актуальність комплексного дослідження його сучасного стану та напрямів удосконалення.

Митне оформлення є багатостадійною процедурою, структура якої визначається обраними митними режимами, залежно від мети переміщення товарів через митний кордон України⁴. Під час цього процесу декларанти або уповноважені особи надають усі необхідні відомості для коректного завершення митних формальностей. Регламентація порядку митного оформлення здійснюється відповідно до чинного митного законодавства України, зокрема Митного кодексу України⁵. Згідно з його положеннями, митне оформлення, як правило,

¹Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Куц В. І. Трансформація форм бухгалтерського обліку в умовах розвитку digital-технологій. *Економічний простір*. 2021. № 168. С. 132–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-22>

²Графонова О., Жосан Г. Діджиталізація та автоматизація бізнес-процесів: відмінність дефініцій та місце в менеджменті підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2023. № 15. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.19>

³Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Шишкіна Т. М. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 5 (5). С. 110–121. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-110-121](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-110-121)

⁴Назарова Г., Кононенко Л., Васильєв О. Митне оформлення у системі митного контролю: сучасний стан та напрями удосконалення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 249–257. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.33>

⁵Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI II Відомості Верховної Ради. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>

відбувається у місцях розташування відповідних підрозділів митних органів протягом їх робочого часу. Важливою новацією є можливість митного оформлення товарів та транспортних засобів комерційного призначення у будь-якому митному органі за умови їх пред'явлення цьому органу. Для товарів, що переміщуються через територію України в митному режимі транзиту, оформлення здійснюється митним органом, у зоні діяльності якого починається транзитне переміщення.

Чинне законодавство встановлює максимально стислі терміни для митного оформлення, що не перевищують чотирьох робочих годин з моменту подання митному органу митної декларації (або іншого документа, що її замінює) та всіх супровідних документів і відомостей. Перевищення цього терміну можливе лише на одну годину для виконання специфічних формальностей, чітко визначених Митним кодексом України. У випадку призупинення митного оформлення, декларанти можуть отримати дозвіл на зберігання товарів поза складом митного органу, при цьому всі витрати, пов'язані з таким зберіганням, покладаються на власника товарів.

Митне оформлення ініціюється шляхом подання до митного органу заявки у встановленій формі (письмовій, усній або шляхом вчинення дій), що містить точні відомості про товари, мету їх переміщення через митний кордон України, а також інформацію, необхідну для здійснення митного контролю. Цей процес подання відомостей називається митним декларуванням. Сучасні процедури митного оформлення дозволяють використовувати як електронні документи, так і паперові носії, або їх електронні (скановані) копії, засвідчені електронними підписами декларантів чи уповноважених осіб⁶. При цьому електронні та паперові митні декларації мають однакову юридичну силу. Формат електронних митних декларацій базується на міжнародних стандартах електронного обміну даними, що є важливим кроком до гармонізації митних процедур.

На сьогодні в Україні функціонує шість видів митних декларацій (рис. 1).

Найбільш поширеною є звичайна митна декларація, яка заповнюється у стандартному порядку та містить достатній обсяг відомостей для завершення митного оформлення товарів та транспортних засобів комерційного призначення у заявлений митний режим. Після її оформлення декларанти отримують дозвіл на випуск товарів.

⁶Сисоліна І., Кононенко Л., Сисоліна Н. Митне оформлення вантажів в умовах цифровізації: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-131>

Рис. 1. Види митних декларацій, що діють в Україні

Джерело: побудовано автором на основі Митного кодексу України

Попередня митна декларація подається до ввезення товарів на митну територію України (або їх перебування на території пункту пропуску). Вона є обов'язковою та передує звичайній митній декларації, подається митному органу, де відбуватиметься основне оформлення, з метою аналізу ризиків та прискорення митних формальностей. Цей тип декларації містить значно менше відомостей порівняно зі звичайною. За рішенням митного органу, випуск товарів може бути здійснений за попередньою декларацією без їх пред'явлення цьому органу. Термін дії попередньої митної декларації для ввезення товару становить до 30 календарних днів.

Тимчасова митна декларація застосовується у випадках, коли декларант не володіє точними відомостями про характеристики товарів, необхідними для повного заповнення декларації. Вона подається за умови, що містить дані, достатні для розміщення товарів у заявлений митний режим, та під зобов'язання подати додаткову декларацію протягом не більше 45 днів з дати оформлення тимчасової декларації. Оформлення тимчасової декларації є дозволом на випуск товарів.

Особливим видом є спрощена митна декларація, що оформлюється підприємствами, які мають авторизацію на застосування спрощення «процедура спрощеного декларування». Існує два типи авторизації АЕО (уповноваженого економічного оператора): про надання права на застосування спрощень та про підтвердження безпеки та надійності.

Підприємство може обрати один або обидва типи. Для отримання авторизації подаються заява та анкета самооцінки. Спрощена декларація містить зменшений обсяг відомостей, достатній для ідентифікації товарів, і супроводжується лише рахунком або документом, що визначає вартість товару. Митні платежі обов'язково сплачуються попередньо. Процедура спрощеного декларування займає до 15 хвилин.

Додаткова декларація подається у разі подання попередньої, тимчасової, спрощеної або періодичної митної декларації. Декларант зобов'язаний протягом встановлених термінів надати митному органу додаткову декларацію, що містить точні відомості про задекларовані товари. Дозволяється подання однієї додаткової декларації до кількох попередніх декларацій, оформлених одним митним органом в межах одного зовнішньоекономічного договору та митного режиму, за умови дотримання строків.

Загальні правила декларування вимагають подання митної декларації протягом 10 робочих днів з дати доставлення товарів до митного органу. Реєстрація декларації митним органом фіксує дату та час її подання, у тому числі з використанням інформаційних систем. Митний орган не має права відмовити в реєстрації декларації, а факт її прийняття засвідчується посадовою особою шляхом проставлення відміток. З моменту прийняття декларація набуває юридичної сили, а декларант несе відповідальність за достовірність поданих відомостей. Відмова у прийнятті декларації можлива виключно на підставах, визначених Митним кодексом, таких як відсутність усіх відомостей, подання без документів, невідповідність електронної декларації встановленим реквізітам або порушення інших вимог. У разі відмови заповнюється картка відмови у прийнятті митної декларації.

Митна декларація містить вичерпну інформацію про товар, його кількість, вартість, країну походження, а також дані про імпортера (експортера). Вона подається до митних органів, проходить митний контроль, і після її оформлення декларант отримує дозвіл на переміщення товару відповідно до встановлених митних режимів. Процес митного оформлення, що включає подання необхідних документів, таких як митна декларація, є складним і вимагає глибоких знань регламентів. Митні органи розглядають подані документи та приймають рішення щодо надання дозволу на імпорт або експорт товарів. Очевидна складність процесу заповнення митних декларацій зумовлює необхідність його спрощення та удосконалення.

Форми митних декларацій відіграють критичну роль в управлінні ризиками та заходах безпеки на кордонах. Інформація, що міститься в них, дозволяє митним органам здійснювати оцінку ризиків, виявляти

потенційно небезпечні вантажі, боротися з контрабандою, захищати права інтелектуальної власності, застосовувати штрафні санкції та забезпечувати дотримання імпорتنих (експортних) обмежень. Актуальність розгляду цієї теми зумовлена вирішальною роллю митної декларації у сприянні міжнародній торгівлі, забезпеченні дотримання митних правил, оцінці мит і податків, управлінні ризиками, а також сприянні гармонізації та впровадженню міжнародних стандартів у митних процедурах.

Згідно з частиною 1 статті 248 Митного кодексу України, митне оформлення розпочинається з моменту подання митному органу декларантом або уповноваженою ним особою митної декларації (або документу, що її замінює) та необхідних документів для митного оформлення. Митне оформлення, відповідно до Митного кодексу України, визначається як виконання митним органом дій (процедур), пов'язаних із закріпленням результатів митного контролю товарів і транспортних засобів, що переміщуються через митний кордон. Таким чином, передумовами для початку митного оформлення є подання митної декларації та необхідних документів для митного контролю.

Виконання митних формальностей при оформленні транзитних митних декларацій здійснюється, зокрема, за допомогою національної підсистеми комп'ютеризованої транзитної системи ЄС, яка є складовою Єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України.

Митна декларація є основним документом при переміщенні матеріальних цінностей через митний кордон України. Її типову форму, відому як єдиний адміністративний документ (ЄАД), було затверджено 1987 року Міжнародною конвенцією про спрощення і гармонізацію митних процедур. Ця Конвенція встановила використання єдиного бланка митної декларації для різних операцій зовнішньоекономічної діяльності (експорту, імпорту, транзиту), з відмінностями лише у заповнюваних відомостях, що залежать від напрямків переміщення та митних режимів. Україна приєдналася до цієї Конвенції, і відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України «Положення про митні декларації» від 21 травня 2012 р. № 450⁷, було затверджено митну декларацію за формою єдиного адміністративного документа (додаток I до Конвенції про спрощення формальностей у торгівлі товарами 1987 р.⁸). Для митного оформлення використовуються наступні типи бланків (рис. 2).

⁷ Постанова Кабінету Міністрів України «Питання, пов'язані із застосуванням митних декларацій» від 21 травня 2012 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text>

⁸ Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012#n639

**МД-2 – Митна декларація на бланку
єдиного адміністративного документа**

**МД-3 – Додаткові аркуші до митної декларації
МД-6 – Доповнення до митної декларації
МД-8 – Специфікація до митної декларації**

Рис. 2. Типи бланків митної декларації

Джерело: побудовано автором

Митне оформлення товарів здійснюється із застосуванням митної декларації на бланку єдиного адміністративного документа, який заповнюється з використанням форми МД-2. За потреби, до неї можуть додаватися доповнення форми МД-6, додаткові аркуші форми МД-3 або специфікація форми МД-8. В одній митній декларації може бути задекларовано не більше 999 товарів. МД-3 застосовується, якщо партія складається з товарів, що мають різні коди УКТЗЕД (один додатковий аркуш дозволяє задекларувати до трьох найменувань). Доповнення форми МД-6 використовується, коли у будь-якій графі форм МД-2, МД-3 або МД-8 не вистачає місця для внесення відомостей. При заповненні форми митної декларації деякі відомості вносяться у вигляді кодів (табл. 1).

Митна декларація заповнюється на товари, що переміщуються через митний кордон України юридичними та фізичними особами-підприємцями, митна вартість яких перевищує 150 євро, за винятком підакцизних товарів. Вона заповнюється на партію товарів на підставі одного зовнішньоекономічного договору (контракту) та поміщується у визначений митний режим. Прийняття митним органом митної декларації для оформлення засвідчується посадовою особою митного органу та присвоєнням реєстраційного номера. Наказом Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій на бланку єдиного адміністративного документа» № 651 від 30 травня 2012 р.⁹ затверджено структуру відомостей та порядок їх заповнення (табл. 2).

⁹ Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій за формою єдиного адміністративного документа» від 30 травня 2012 р. № 651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-12#Text>

Таблиця 1

Відомості, що кодуються кодами у митних деклараціях

№	ПОЗИЦІЇ, ЩО КОДУЮТЬСЯ У МИТНИХ ДЕКЛАРАЦІЯХ
1	заявлений митний режим, тип декларації та відомості про особливості переміщення
2	відомості про декларанта, уповноважену особу, яка склала декларацію, відправника, одержувача, перевізника товарів і сторони зовнішньоекономічного договору (контракту) або іншого документа, що використовується у міжнародній практиці замість договору (контракту), а в разі якщо зовнішньоекономічний договір (контракт) укладено на підставі посередницького договору, також про іншу, крім сторони зовнішньоекономічного договору (контракту), сторону такого посередницького договору
3	відомості про найменування країн відправлення та призначення
4	відомості про транспортні засоби комерційного призначення, що використовуються для міжнародного перевезення товарів або їх перевезення митною територією України під митним контролем, та контейнери
5	відомості про товари: найменування; звичайний торговельний опис, що дає змогу ідентифікувати та класифікувати товар; торговельна марка та виробник товарів (за наявності у товаросупровідних та комерційних документах); код товару згідно з УКТ ЗЕД; найменування країни походження товарів (за наявності); опис упаковки (кількість, вид); кількість у кілограмах (вага брутто та вага нетто) та інших одиницях виміру; фактурна вартість товарів; митна вартість товарів та метод її визначення; відомості про уповноважені банки декларанта; статистична вартість товарів
6	відомості про нарахування митних та інших платежів, а також про надання забезпечення сплати митних платежів: ставки митних платежів; застосування пільг зі сплати митних платежів; суми митних платежів; офіційний курс валюти України до іноземної валюти, у якій складені рахунки; спосіб і особливості нарахування та сплати митних платежів; спосіб забезпечення сплати митних платежів (у разі надання забезпечення сплати митних платежів)
7	відомості про зовнішньоекономічний договір (контракт) або інший документ, що використовується в міжнародній практиці замість договору (контракту), та його основні умови
8	відомості, що підтверджують дотримання встановлених законодавством заборон та обмежень щодо переміщення товарів через митний кордон України
9	відомості про документи
10	довідковий номер декларації (за бажанням декларанта)

**Структура митної декларації
на бланку єдиного адміністративного документу**

Номер і назва графи митної декларації	Номер і назва графи митної декларації
1	2
<i>Графа 1</i> «Декларація»	<i>Графа 28</i> «Фінансові та банківські відомості»
<i>Графа 2</i> «Вантажовідправник /Експортер»	<i>Графа 29</i> «Митний орган виїзду/в'їзду»
<i>Графа 3</i> «Форми»	<i>Графа 30</i> «Місце розкошування товарів»
<i>Графа 4</i> «Відвантажувальні специфікації»	<i>Графа 31</i> «Пакування та опис товарів – Маркування та номери – Номер контейнера (номери контейнерів) – Кількість і вид»
<i>Графа 5</i> «Всього товарів»	<i>Графа 32</i> «Товар №»
<i>Графа 6</i> «Всього пакувань»	<i>Графа 33</i> «Код товару»
<i>Графа 7</i> «Референтний номер»	<i>Графа 34</i> «Код країни походження»
<i>Графа 8</i> «Вантажоодержувач»	<i>Графа 35</i> «Вага бруто (кг)»
<i>Графа 9</i> «Особа, відповідальна за фінансове врегулювання»	<i>Графа 36</i> «Преференція»
<i>Графа 11</i> «Країна, що торгу. / Країна виробництва»	<i>Графа 37</i> «Процедура»
<i>Графа 12</i> «Відомості про вартість»	<i>Графа 38</i> «Вага нетто (кг)»
<i>Графа 14</i> «Декларант / Представник»	<i>Графа 39</i> «Квота»
<i>Графа 15</i> «Країна відправлення/експорту»	<i>Графа 40</i> «Загальна декларація / Попередній документ»
<i>Графа 15a</i> «Код країни відправлення/експорту»	<i>Графа 41</i> «Додаткові одиниці виміру»
<i>Графа 17</i> «Країна призначення /експорту»	<i>Графа 42</i> «Ціна товару»
<i>Графа 17a</i> «Код країни призначення /експорту»	<i>Графа 43</i> «Метод визначення вартості»
<i>Графа 18</i> «Ідентифікація і країна реєстрації транспортного засобу при відправленні/прибутті»	<i>Графа 44</i> «Додаткова інформація / Оформлені документи / сертифікати та авторизації»
<i>Графа 19</i> «Контейнер»	<i>Графа 45</i> «Коригування»
<i>Графа 20</i> «Умови поставки»	<i>Графа 46</i> «Статистична вартість»
<i>Графа 21</i> «Ідентифікація і країна реєстрації активного транспортного засобу на кордоні»	<i>Графа 47</i> «Розрахунок податків»
<i>Графа 22</i> «Валюта та загальна сума за рахунком»	<i>Графа В</i> «Подробиці розрахунків»

1	2
<i>Графа 23</i> «Обмінний курс»	<i>Графа 48</i> «Відстрочення платежів»
<i>Графа 24</i> «Характер угоди»	<i>Графа 49</i> «Ідентифікаційні дані складу»
<i>Графа 25</i> «Вид транспорту на кордоні»	<i>Графа 50</i> «Принципал»
<i>Графа 26</i> «Вид транспорту в середині країни»	<i>Графа 52</i> «Гарантія не дійсна для»
<i>Графа 27</i> «Місце навантаження / розвантаження»	<i>Графа 53</i> «Митний орган (і країна) призначення»
	<i>Графа 54</i> «Місце та дата»

Перша графа митної декларації призначена для зазначення виду декларації за напрямками переміщення (рис. 3).

Для підвищення ефективності та спрощення процедур митного оформлення та декларування в Україні, особливо в умовах інтенсивної цифровізації, доцільно розглянути низку напрямків удосконалення.

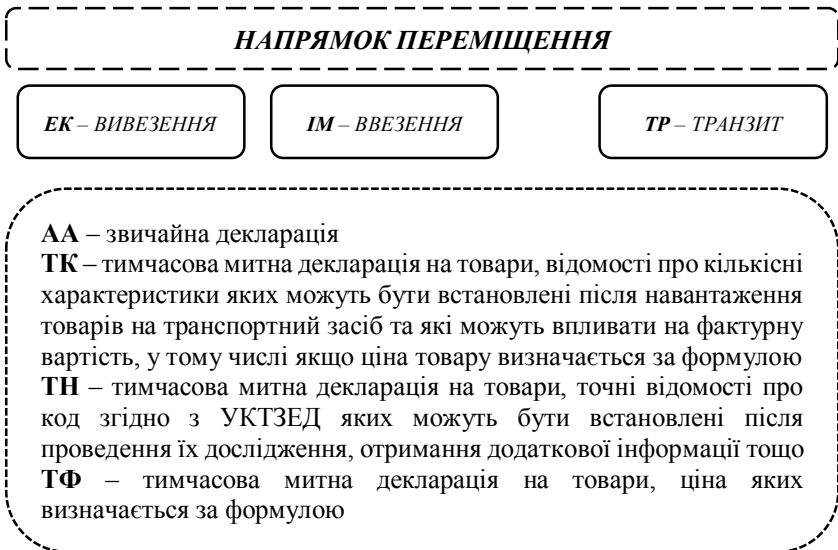

Рис. 3. Класифікація типів митних декларацій

Джерело: побудовано автором на основі¹⁰

¹⁰ Наказ Міністерство фінансів України «Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій» від 20 вересня 2012 р. № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/>

Першочерговим напрямком є оптимізація та спрощення форми митної декларації – єдиного адміністративного документа (САД). Це передбачає зменшення складності та усунення надлишкових полів, що зробить форму більш зручною та зрозумілою для користувачів. Зокрема, пропонується:

- виключити графу 3 «форма», оскільки при поданні в електронному форматі кількість комплектів та додаткових аркушів формується автоматично;

- виключити графу 4 «відвантажувальні специфікації», оскільки на сьогодні більшість митних декларацій подаються через систему «єдине вікно», і інформація про долучені доповнення вже не є актуальною для паперового носія;

- виключити графу 5 «всього товарів», оскільки ця інформація дублюється з даними графі 31, яка показує загальну кількість товарів;

- виключити графу 6 «всього пакування», оскільки опис вантажних місць також детально представлений у графі 31;

- виключити графу 7 «референтний номер», оскільки індивідуальний реєстраційний номер митної декларації присвоюється митними органами і є унікальним ідентифікатором;

- виключити графу 9 «особа, відповідальна за фінансове врегулювання», оскільки її значення дублюється з графою 8 «вантажодержувач» та визначається умовами зовнішньоекономічного договору;

- об'єднати графи 15, 15а «країна та код відправлення/експорту» та графи 17, 17а «країна та код призначення» в «країна маршруту» та «код країни маршруту». це дозволить однозначно визначити країну відправлення або призначення залежно від типу митної декларації (ввезення/вивезення);

- виключити графу 19 «контейнер», оскільки ця інформація повністю розкривається у графі 31 «пакування та опис товарів – маркування та номери – (номер контейнера (номери контейнерів) – кількість і види));

- виключити графу 41 «додаткові одиниці виміру», оскільки її значення дублюється з графою 31 «пакування та опис товарів – маркування та номери – (номер контейнера (номери контейнерів) – кількість і види)); де повністю розкривається опис товарів;

- змінити назву графі 45 «коригування» на «митна вартість», оскільки в ній зазначається саме митна вартість.

З таблиці 1 видно, що митна декларація містить п'ятдесят чотири графи для заповнення, що є досить трудомістким процесом і вимагає високого рівня уважності для уникнення помилок, які можуть призвести до відмови в оформленні. Крім того, значна кількість застосовуваних кодів збільшує ймовірність помилок.

По-друге, необхідно удосконалити порядок подання та внесення змін до митних декларацій:

- ввести можливість подання митної декларації до передбачуваного пред'явлення товарів митниці у випадку, коли товари не подано протягом 30 днів після подання митної декларації, її слід вважати неподаною.

По-третє, необхідно переглянути перелік підтверджувальних документів, що подаються разом з митною декларацією. На сьогоднішній день відсутній єдиний чіткий перелік первинних документів, що подаються разом з митною декларацією, що часто призводить до суперечок між декларантом та митним органом щодо визначення митної вартості. Пропонується, щоб разом з митною декларацією обов'язково подавалися лише основні документи, що підтверджують поставку товару: зовнішньоекономічний договір (контракт) зі специфікацією, інвойс, транспортні документи (залежно від виду транспорту), сертифікат походження товару, сертифікат якості (якщо нарахування ввізного мита залежить від якісної характеристики товару) та страховий поліс. Документи, такі як ліцензії, квоти, гарантії, а також документи, що підтверджують право на пільги із сплати митних платежів, повинні автоматично завантажуватися в облікову картку декларанта після їх оформлення відповідними органами. Це значно спростить процес митного оформлення та мінімізує кількість паперових документів.

По-четверте, запропоновано системні заходи для подальшої цифровізації та інтеграції митних процедур:

- посилити автоматизацію та інтеграцію: інтегрувати форму митної декларації з іншими суміжними системами (відстеження вантажів, обробка платежів, оцінка ризиків) та автоматизувати процеси валідації та перевірки даних для мінімізації ручного втручання та підвищення точності;

- надавати чіткі вказівки та підтримку: забезпечити вичерпні інструкції, пояснення, ресурси (FAQ, онлайн-довідка, чат-підтримка) для допомоги користувачам у правильному заповненні форми;

- забезпечити сумісність та інтероперабельність: переконатися, що форма сумісна з різними програмними системами та платформами, що використовуються бізнесом та державними установами, та розглядати

можливість прийняття міжнародних стандартів, таких як модель даних Всесвітньої митної організації;

- впровадити оцінку на основі ризиків: інтегрувати механізми оцінки ризиків у форму для виявлення вантажів з високим рівнем ризику, що дозволить митним органам ефективніше розподіляти ресурси та прискорювати проходження вантажів з низьким ризиком;

- регулярно переглядати та оновлювати форму: постійно аналізувати форму митної декларації, враховуючи відгуки користувачів та митних службовців, бути в курсі міжнародних практик та регуляторних змін;

- проводити тестування користувачів та збирати їх відгуки: активно залучати імпортерів, експортерів та митних брокерів для збору відгуків щодо зручності використання форми та проведення користувацького тестування;

- сприяти співпраці та обміну інформацією: стимулювати співпрацю між митними органами, державними установами та приватним сектором для обміну інформацією та узгодження процедур, що допоможе створити більш гармонізований та стандартизований процес митного декларування.

Загальний порядок митного оформлення експорту товарів схематично представлено на рис. 4.

Рис. 4. Документальне оформлення експорту товарів

Джерело: побудовано автором

Основним документом при оформленні експорту товарів є митна декларація. Експортна митна декларація, яка кодується як ЕК10АА означає митний режим вивезення експорту. Митна декларація може подаватися протягом 10 днів з дати доставки товарів до митного органу.

Якщо товар експортується до Європейського Союзу, то підприємство оформлює одночасно зі митної декларацією транзитну декларацію Т1. Транзитна декларація Т1 оформлюється з метою надання інформації про товари для перевезення через митні території Європейського Союзу та країн Конвенції про спільний транзит. Ця декларація включає інформацію про опис товарів, вартість та країну походження. З 29 липня 2023 р. декларанти резиденти мають право оформити декларацію Т1 на митниці України. При оформленні декларації Т1 обов'язково оформлюється гарантія сплати податків і зборів на товари. Ця гарантія забезпечує гарантію того, що імпортер не сплатить податки та мита і митні органи Європейського Союзу мають кошти для покриття

Для декларації Т1 також потрібна гарантія сплати податків і зборів на товари, якщо вони не будуть імпортовані чи вивезені з території ЄС чи держав конвенції. Сума гарантії зазвичай базується на вартості товарів, що імпортуються, з якою розраховується мито і податки.

Ця транзитна декларація Т1 є митним документом надає право перевозити у транзитному режимі товар через територію Європейського Союзу. Вона забезпечує доставку товару, який прибуває на територію ЄС, до складу або пункту митного очищення без ризику обкладання митом та податком під час транзити.

Декларація Т1 є альтернативою системі carnet TIR (МДП) і дуже часто використовується під час складних транспортних маршрутів.

Ця декларація Т1 формується на підставі наступних документів, а саме: CMR, інвойс, пакувальний лист та довіреність від відправника.

У цій декларації Т1 заповнюються наступні графи: вид транзити; найменування та адреса відправника; номер документа; специфікації щодо вимог спеціального вантажу; кількість товарів; найменування та адреса одержувача вантажу; коди країн відправлення і призначення відповідно з митним Класифікатором; інформація про транспортні засоби (країна реєстрації транспортного засобу, державні номери та рейси); якщо вантаж перевозиться в контейнері, то зазначається код «1»; код товару згідно з Класифікатором товарів; вага брутто; валюта та загальна вартість вантажу.

До декларації Т1 додаються наступні документи: CMR (автотранспортна транспортна накладна); інвойс; Свідоцтво про реєстрацію транспортного засобу; Паспорт водія; Експортна декларація; Інформація про пункт в'їзду в ЄС і пункт митного очищення. Оформлена декларації

Т1 забезпечує міжнародне перевезення без додаткових ризиків та допомагає уникнути затримок під час проходження митниці.

Митна декларація обов'язково має бути оформлена від імені продавця (експортера). У протилежному випадку нульова ставка податку на додану вартість застосовуватися не буде.

Митне оформлення імпорту проводиться за наступними етапами, а саме: перший – це подання митному органу попередньої митної декларації та сплата забезпечення митних платежів; другий – подання митному органу звичайної митної декларації, документів щодо підтвердження імпорту товарів, оплата різниці між даними забезпечення митних платежів та даними митних платежів за звичайної декларації. Першим документом при оформленні імпорту товарів є попередня митна декларація. Попередня митна декларація, яка кодується як ІМ ЕЕ. Попередня митна декларація оформлюється з повною інформацією, яка необхідна для пропуску товарів через митний кордон України та доставлення до митного органу призначення. Під час подання попередньої митної декларації подається інвойс, транспортна накладна, зовнішньоекономічний контракт. Починаючи з 1 лютого 2023 р. були внесені зміни щодо забезпечення сплати митних платежів при ввезенні товарів на митну територію України та переміщення територією України транзитом товарів, тобто надання митному органу України гарантії, що митні платежі буде сплачено.

Відповідна гарантія надається під час перебування товарів під митним контролем або декларуванням товарів і передбачає сплату митних платежів.

При ввезенні на митну територію імпортного товару підприємство оформлює попередню митну декларацію. Ця митна декларація подається декларантом митному органу. Відповідно до вимог ст. 305 МКУ під час попереднього декларування декларант обов'язково забезпечує митному органу митні платежі.

При заповненні попередньої митної декларації зазначається відомості про товар, ввозиться, дані транспортного засобу тощо. Тобто імпортери товарів зобов'язані надати гарантію сплати митних платежів на час переміщення товарів від митниці, що знаходиться на кордоні до митниці, що знаходиться на місці митного оформлення. Основною метою гарантії митних платежів є забезпечення гарантії доставки товарів у митницю призначення.

Відповідно до вимог діючого законодавства гарантування митних платежів проводиться наступним чином: грошової застави на рахунок митниці, тобто попередня оплата митних платежів; індивідуальної або загальної гарантії, яка надається спеціальним підприємством гарантом;

перевезення товарів на умовах Конвенції МДП; тимчасове ввезення товарів з використанням книжки А.Т.А.

Після доставки імпортного товару у митницю призначення грошова застава вивільняється та використовується для сплати митних платежів за звичайної митної декларації. Якщо суми грошової застави на сплату митних платежів не вистачає, то декларант доплачує митним органом. Якщо надлишково перерахована грошова застава, то різниця повертається на рахунок підприємства декларанта. Виникнення розбіжностей за митними платежами виникає у тому, що курс НБУ на дату митного оформлення у митниці призначення відрізняється від курсу НБУ за датою перетину кордону. Також під час митного оформлення на митниці призначення проводиться перевірка митної вартості та приймається рішення про її зміну, так як декларант надає повний комплект документів для митного оформлення імпортного товару.

На деякі групи товарів гарантування сплати митних платежів не проводиться. Перелік таких товарів затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2024р. № 1091¹¹. До таких товарів включена вся гуманітарна допомога; товари, вартість яких менша еквівалента 1000 євро; всі товари військового призначення, а також всі запасні частини до безпілотних систем; все енергетичне обладнання, що звільнена від оподаткування митними платежами.

Наказом міністерства фінансів України «Про деякі питання забезпечення митних платежів» № 213 від 25 квітня 2023 р. встановлено порядок забезпечення сплати митних платежів. Розрахунок митних платежів здійснюється за формулою:

$$P = M + A + \text{ПДВ, де:}$$

P – розмір суми забезпечення сплати митних платежів;

M – забезпечення сплати мита;

A – забезпечення сплати акцизного податку;

ПДВ – забезпечення сплати податку на додану вартість.

Розрахунок забезпечення сплати податку на додану вартість для товарів, здійснюється за формулою:

$$\text{ПДВ} = (B + M + A) \times \text{Ст, де:}$$

ПДВ – забезпечення сплати податку на додану вартість;

B – база оподаткування – договірна (контрактна) вартість, але не нижче митної вартості товарів, визначеної відповідно до розділу III Кодексу;

¹¹ Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2024р. № 1091 «Про затвердження переліку окремих товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України транзитом здійснюється без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів»

М – забезпечення сплати мита;

А – забезпечення сплати акцизного податку;

Ст – ставка податку на додану вартість.

Декларант надає повідомлення в електронній формі, на якому накладається електронний підпис гаранта та посадової особи митного органу. Гарантія надається тільки в електронній формі. Декларанту надається інформація щодо реєстрації або відмови від реєстрації гарантії, статус гарантії (із зазначенням реквізитів митної декларації, а також суми забезпечення сплати митних платежів), номер та дату складення вимоги про сплату митних платежів. Заявка про реєстрацію гаранта включає загальні його відомості (повне найменування, місцезнаходження, адреса електронної пошти, код ЄДРПОУ, індивідуальний податковий номер платника податку на додану вартість, обліковий номер декларанта у митному органі).

Загальний порядок митного оформлення імпорту товарів в Україні схематично представлено на рис. 5.

Можна зробити висновок, що імпорتنі операції в Україні мають значно складніше документальне та податкове оформлення, ніж експортні. Це пояснюється необхідністю захисту внутрішнього ринку, дотриманням санітарних, технічних, митних норм і фіскальними цілями держави. Натомість експорт стимулюється, зокрема через застосування нульової ставки ПДВ і спрощене оформлення.

Застосування електронних технологій у сфері митного оформлення відображає актуальні тенденції модернізації митного адміністрування та сприяє поглибленню інтеграції України у глобальну економіку.

В Україні під час здійснення електронного митного оформлення декларанти використовують низку сучасних програмних рішень, зокрема такі як: «Єдине вікно для міжнародної торгівлі», «MD Office» та «QD Professional».

Одним із ключових результатів митної реформи стало впровадження інструменту «Єдиного вікна» у сфері міжнародної торгівлі. Починаючи з 1 серпня 2016 року, на підставі Постанови Кабінету Міністрів України від 25 травня 2016 року № 364¹², було ініційовано використання цього механізму для реалізації митного, санітарного, ветеринарного, екологічного, радіологічного та іншого державного контролю. Ініціатором запровадження виступило Міністерство фінансів України.

¹² Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2016 року № 364 «Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю»

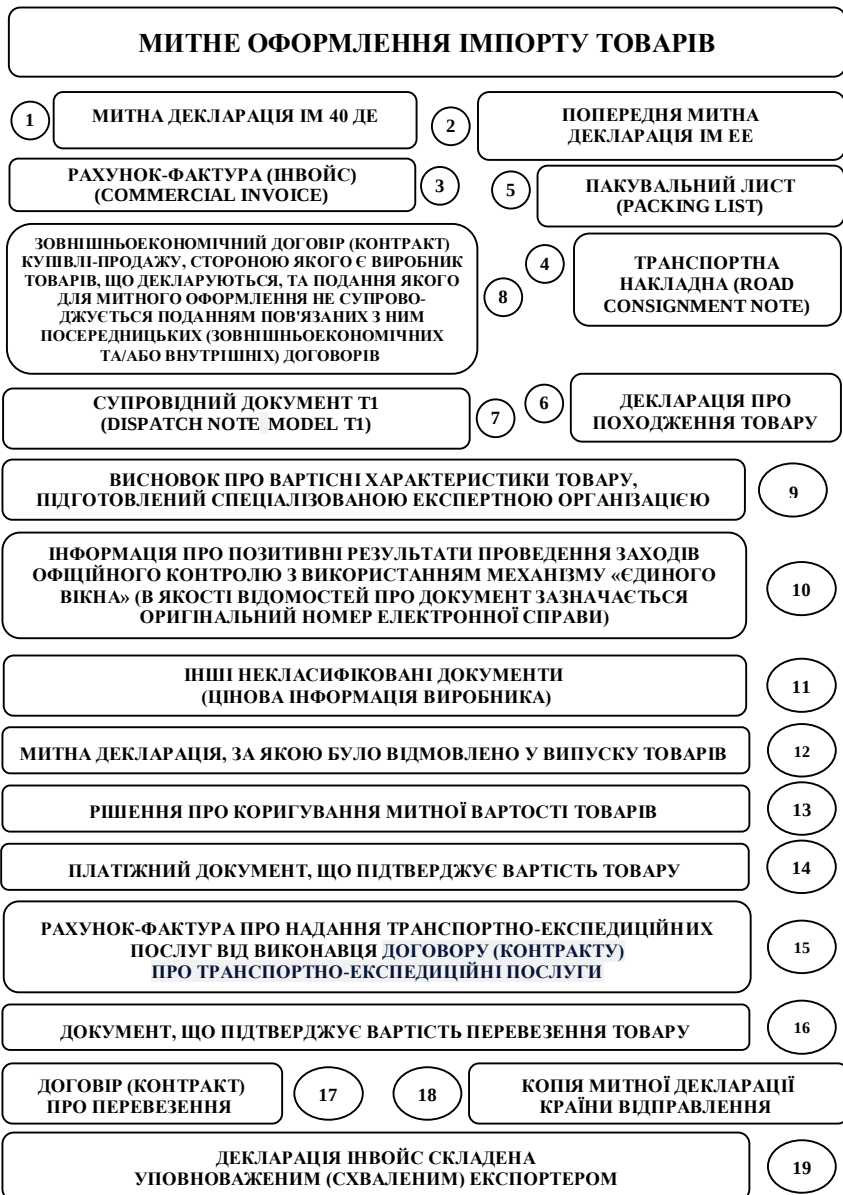

Рис. 5. Документальне оформлення імпорту товарів

Джерело: побудовано автором

Завдяки застосуванню «Єдиного вікна» значно полегшено процес ведення зовнішньоекономічної діяльності, адже взаємодія між суб'єктами господарювання та контролюючими органами перейшла в електронну площину.

У період з 2016 по 2020 рік було здійснено низку кроків у напрямі реформування: оновлено нормативно-правову базу, а також впроваджено інформаційно-технічні рішення, зокрема функціонування державного веб-порталу «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».

Закон України від 6 вересня 2018 року № 2530-V¹³ (чинний з 4 жовтня 2018 року) передбачив оптимізацію контрольних процедур на митному кордоні та скоротив перелік видів контролю. Водночас було законодавчо заборонено вимагати від суб'єктів господарювання подання документів на паперових носіях.

З початку 2020 року всі процедури державного контролю під час імпорту митного оформлення проводяться винятково через електронний портал «Єдине вікно для міжнародної торгівлі».

Цей механізм забезпечує:

По-перше, якісний контроль за дотриманням законодавчих вимог суб'єктами ЗЕД;

По-друге, швидкий обмін інформацією між бізнесом, митницею та іншими державними органами;

По-третє, зменшення корупційних ризиків шляхом мінімізації особистого спілкування між сторонами;

По-четверте, спрощення процедур зовнішньоекономічної діяльності.

Вдосконалення «Єдиного вікна» створить умови для подальшого покращення умов введення міжнародної торгівлі, зменшення часових та фінансових витрат, необхідних для експортно-імпортних операцій, а також підвищення інвестиційної привабливості України.

Мінфін разом з Держмитслужбою продовжує працювати над розширенням сфери застосування «Єдиного вікна», удосконаленням використання електронних документів та взаємодії між декларантами, митницею та контролюючими органами.

Система «Єдине вікно» в Україні продемонструвала ефективність уже на старті: покращила координацію між контролюючими органами, спростила документаційні процедури, зменшила корупційні ризики та пришвидшила зовнішньоекономічну діяльність. Проте досягнення максимального ефекту вимагає подальшого технічного розвитку,

¹³ Закон України від 6 вересня 2018 року № 2530-V «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України»

вдосконалення процесів і повного охоплення інструментом всіх учасників ринку.

До складу сучасної програми «MD Office» включаються наступні модулі: MD Info (або MD Explorer) нормативно-довідкова база ЗЕД: десятки тисяч внутрішніх і міжнародних документів, класифікатори УКТ ЗЕД, Інкотермс, зручний пошук; MD Declaration інструмент для створення, перевірки та друку вантажної митної декларації (ВМД). Автоматичний розрахунок митної вартості, інтеграція з Excel, локалізація помилок; MD Form генерація супутніх ЗЕД-документів (МД-7, CMR, залізничні накладні, рахунки-фактури, сертифікати походження); MD Warehouse / WareHL облік товарів на митних або торгових складах, звітність, генерація накладних, податкових документів.

MD Office – потужний та комплексний інструмент для митних брокерів, логістичних та ЗЕД-компаній. Він автоматизує ключові процеси, забезпечує глибоку базу нормативів і гарантує стабільність та безпеку. Проте його використання потребує інвестицій у ліцензії, навчання, Windows-середовище та може бути обмеженим для користувачів, які працюють з хмарними або мобільними рішеннями.

QD Professional є також інструментом для митних брокерів і ЗЕД-операторів. Він забезпечує повну автоматизацію декларацій, глибоку довідкову підтримку і гнучкі модулі. Однак підходить тільки для Windows, споживає ресурси персонального комп'ютера, потребує вкладень у ліцензування й користувацьку підготовку.

Основними напрямми удосконалення програмного забезпечення для митного оформлення товару з урахуванням міжнародного досвіду можна узагальнити у наступні напрями: по-перше, перейти від десктопних програм до веб-інтерфейсів, які будуть мати хмарне зберігання шаблонів і архівів, мати доступ до оформлення через планшети, смартфони; по-друге, покращити рівень прогнозування податкових платежів, автоматичне формування фінансових звітів; по-третє, покращити двофакторну аутентифікація, резервне копіювання даних, шифрування даних під час обміну з митницею, логування дій користувачів.

Митні інформаційні системи Європейського Союзу (EU) включають:

NCTS (New Computerised Transit System) – електронне оформлення транзиту¹⁴.

AIS (Automated Import System) – імпортні декларації¹⁵.

¹⁴ New Computerised Transit System (NCTS). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/online-services/online-services-and-databases-customs/new-computerised-transit-system-ncts_en

¹⁵ Import Control System 2 (ICS2). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/customs-security/import-control-system-2_en

ICS2 (Import Control System 2) – контроль безпеки при ввезенні¹⁶.

Ці системи мають повну електронну подачу через національні портали або авторизовані провайдери (Customs Brokers Software), використання електронного цифрового підпису (eIDAS) в усіх країнах-членах, мультисистемна інтеграція: митниця ↔ фітосанітарні служби ↔ податкова ↔ ліцензійні реєстри, впроваджено AI-перевірку (TARIC AI – автоматична класифікація товарів).

Митна інформаційна система Канади – CARM (CBSA Assessment and Revenue Management)¹⁷ представляє собою електронну платформу для автоматизації розрахунку та сплати мита, подачі декларацій та оскарження рішень. Вона має користувацький портал для імпортерів та митних брокерів, забезпечує автоматичне створення та оновлення рахунку імпортера, надає можливість для самостійного виправлення помилок в деклараціях до завершення митного оформлення, має хмарне середовище і доступне 24/7.

Основні напрями адаптації для України можна узагальнити у наступні напрями: по-перше, повна веб-орієнтація та хмарне середовище, що може полягати у створенні державного «Trader's Portal» з повною подачею декларацій і відстеженням статусу, як наприклад CARM (Канада); по-друге, розширення електронного обміну з держорганами шляхом об'єднання митниці, податкової, ліцензійних, екологічних, ветеринарних систем в єдиний обмін, як наприклад система ICS2 в ЄС; по-третє, автоматичне оформлення вантажу, яка полягає у впровадженні критеріїв «low risk profile» для автоматичного випуску без участі інспектора, як наприклад, NCTS в ЄС; по-четверте, єдиний електронний рахунок імпортера, що полягає у запровадженні системи, де імпортер бачить всю історію платежів, боргів, штрафів та компенсацій.

Україна має технічну й нормативну базу для ефективної цифровізації митного оформлення. Впровадження практик ЄС, Канади дозволить скоротити час оформлення вантажів, підвищити прозорість і зменшити корупцію, поліпшити досвід користувачів (імпортерів/експортерів), сприяти інтеграції до спільного митного простору ЄС.

Ці заходи спрямовані на суттєве підвищення ефективності митного оформлення та декларування в Україні, спрощення процедур для суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та забезпечення відповідності національних митних практик міжнародним стандартам в умовах глобалізації та цифрових трансформацій.

¹⁶ Automated Import System (AIS) Information for Customs Agents. URL: <https://www.revenue.ie/en/customs/documents/electronic/ais-information-for-customs-agents.pdf>

¹⁷ Automated Import Reference System (AIRS). URL: <https://inspection.canada.ca/en/importing-food-plants-animals/airs>

2. Особливості оподаткування та трансформації торгівлі в умовах глобалізації

Сучасний світовий економічний ландшафт визначається безпрецедентним розгортанням процесів глобалізації та цифровізації. Глобалізаційні трансформації, що тривають, формують нову архітектуру світового порядку, яка значною мірою зумовлена домінуючою роллю інформації та передових технологій в економічній системі¹⁸. Людство перебуває на порозі Четвертої промислової революції, центральним елементом якої є цифрова (digital) економіка. Ця революція є унікальною за своїми масштабами, обсягом та комплексністю, спричиняючи фундаментальні зміни у світовій економіці та її своєрідну сепарацію. Важливою особливістю є синергетичний ефект, коли інновації в одній галузі стимулюють прориви в інших, створюючи «цифровий вихор», що поступово охоплює всі сектори. У цих умовах сучасні глобальні процеси набувають безпрецедентних масштабів, охоплюючи практично всі аспекти суспільного життя та трансформуючи світове господарство в єдину цілісну глобальну систему. Це супроводжується істотними змінами у системі міжнародних відносин, посиленням взаємовпливу та взаємозалежності між країнами.

Поглиблення глобалізації призводить до ускладнення характеру міжнародних економічних відносин між суб'єктами різних країн, де провідну роль відіграє активізація діяльності транснаціональних корпорацій (ТНК). Ці гіганти глобально організують виробництво та розподіл ресурсів, керуючись принципом максимізації прибутку. В умовах сучасних глобалізаційних викликів міжнародна торгівля набуває все більш складного характеру, породжуючи нові труднощі та суперечності. Міжнародна торгівля сьогодні є невід'ємним компонентом глобалізації, представляючи собою процес постійного накопичення знань та культурного досвіду регіонів, з подальшим пошуком найбільш адаптованих моделей поведінки, ідентифікацією проблем та розробкою шляхів їх вирішення¹⁹.

За останні роки (2021-2024 рр.) товарна структура зовнішньої торгівлі України демонструє відносну стабільність, де ключовими

¹⁸ Нікітіна А. В., Шершенюк О. М. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток корпоративного середовища міжнародних ІТ-компаній. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 4. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cxeuebu_2020_4_3

¹⁹ Доронін А. В., Либа В. О., Ревенко Д. С. Роль міжнародного менеджменту у формуванні сучасних підходів до міжнародного бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 11. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_11_11

позиціями експорту залишаються продукти рослинного походження, а також недорогочінні метали та вироби з них. В імпорті традиційно домінують мінеральні продукти, машини, обладнання та механізми, а також електротехнічне обладнання. Водночас, структура зовнішньої торгівлі послугами зазнала суттєвих змін, особливо з 2000 року. Процеси глобалізації та цифровізації суспільства стимулюють зростання таких сегментів міжнародної торгівлі, як торгівля продукцією інтелектуальної власності та послугами у сферах телекомунікацій, комп'ютерних та інформаційних технологій.

Ринок продукції інтелектуальної власності є унікальним сегментом світового ринку. Класифікація прав інтелектуальної власності базується на Угоді про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності (ТРИПС), що стала результатом Уругвайського раунду переговорів (1986–1994 рр.) та набула чинності 1 січня 1995 року²⁰. Ця Угода, що складається з 7 частин та 73 статей, встановлює стандарти щодо наявності, сфери дії та використання прав інтелектуальної власності (Частина II). Вимоги Угоди ТРИПС базуються на дотриманні країнами національного режиму та режиму найбільшого сприяння у торгівлі продукцією інтелектуальної власності.

Згідно з Угодою ТРИПС, права інтелектуальної власності включають:

- авторські та суміжні права;
- товарні знаки;
- географічні зазначення;
- промислові зразки;
- патенти;
- компонування (топографії) інтегральних мікросхем;
- захист конфіденційної інформації;
- контроль за практикою антиконкурентних дій у договірних ліцензіях.

Торгівля продукцією інтелектуальної власності охоплює торгівлю патентами, ліцензіями та науково-технічними (інжиніринговими) послугами. Механізм передачі цих продуктів реалізується через купівлю-продаж або через укладання угод про тимчасове використання продукції інтелектуальної власності.

Найбільш поширеною та доступною формою цифрових технологій у сучасних умовах є Інтернет, який сприяв «віртуалізації ринку», переносячи економічні процеси у віртуальне середовище. Найяскравішим проявом віртуалізації ринку є «Інтернет-комерція» – торгівля між різними суб'єктами економіки за допомогою Інтернету.

²⁰ Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

Поряд з такими відомими лідерами, як Google, Yahoo, eBay та Amazon, існує величезна кількість компаній, що пропонують різноманітні товари та послуги, а сама сфера Інтернет-комерції демонструє стрімке зростання.

Глобалізація та цифровізація зумовлюють трансформацію форм міжнародного бізнесу. Глобалізація сприяє універсалізації та становленню єдиних світових структур, зв'язків та відносин між соціально-економічними системами. Спостерігається інтенсифікація процесів інтернаціоналізації, що виявляється у розвитку стійких економічних взаємозв'язків між країнами, посиленні їх взаємозалежності за рахунок зростання руху капіталів, товарів та робочої сили. Застосування цифрових інновацій призводить до появи нових технологій, науково-дослідних розробок, інформатизації та широкого розповсюдження мережі Інтернет. Ці процеси також впливають на споживання в різних країнах та соціокультурні параметри.

На сьогоднішній день діяльність міжнародних компаній характеризується такими основними тенденціями:

- висока концентрація: понад 50% світової торгівлі та 80% інвестицій припадає на 500 найбільших компаній;
- стрімке зростання технологічного бізнесу: домінування Інтернет-компаній (Apple Inc., Alphabet Inc., Microsoft Corp) та компаній, що працюють за моделлю «на вимогу» завдяки ІКТ (наприклад, Uber, Didi Chuxing);
- збільшення кількості компаній з країн, що розвиваються: особливо в технологічному секторі (наприклад, Didi Chuxing, Xiaomi);
- зростання частки малих та середніх компаній (МСП): які активно діють на міжнародному рівні, використовуючи цифрові платформи;
- збільшення частки нематеріальних активів: у структурі вартості компаній.

Четверта промислова революція надає безпрецедентні можливості для малого та середнього бізнесу стати активними учасниками міжнародної підприємницької діяльності без необхідності прямих іноземних інвестицій або транскордонної спільної діяльності. З'являються «нові форми інвестицій» – різноманітні контрактні форми бізнесу міжнародних компаній, що включають субпідрядні угоди на постачання продукції та послуг, угоди про спільне виробництво, маркетингову, рекламну або науково-дослідницьку діяльність, а також управлінські, лізингові та консультаційні послуги. Розвиваються нові інноваційні форми міжнародного бізнесу: міжнародне ліцензування, франчайзинг, інжиніринг, аутсорсинг, субконтрактинг та офшоринг.

Ці форми спрямовані на інтернаціоналізацію бізнесу в рамках науково-технічної, виробничої та маркетингової діяльності²¹.

Процеси глобалізації стимулюють зростання транснаціональних корпорацій (ТНК), що сприяє розширенню міжнародної інвестиційної діяльності та руху капіталу в глобальному масштабі. За даними на поточний період, сто найбільших ТНК володіють світовими активами на суму понад 3,1 трільйона доларів США та контролюють близько 90% прямих капіталовкладень за кордоном. З метою підвищення інноваційної активності ТНК активно нарощують інвестиції у науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи (НДДКР). Рейтинг світових компаній за витратами на НДДКР свідчить про домінування ТНК з таких галузей, як автомобілебудування, програмне забезпечення та комп'ютерні послуги, електроніка та електротехнічне обладнання, технології, апаратура, фармацевтика та біотехнології. Географічно лідерами є компанії з Німеччини, США, Південної Кореї, Китаю, Швейцарії та Японії.

Глобалізаційні процеси також сприяють створенню та функціонуванню міжнародних спільних підприємств, які є однією з найефективніших форм міжнародного підприємництва. Міжнародне спільне підприємство – це форма співробітництва партнерів з різних країн щодо інвестування, управління, виробництва продукції, реалізації товарів та послуг, розподілу прибутків та ризиків. На сучасному етапі міжнародні спільні підприємства переважно задіяні у внутрішній торгівлі, харчовій промисловості та машинобудуванні й металообробці.

Процеси глобалізації та діджиталізації економіки зумовлюють динамічний розвиток форм міжнародної торгівлі та кардинально змінюють ритм ведення бізнесу. Сучасна міжнародна торгівля характеризується тим, що натискання кількох клавiш в одній країні може ініціювати економічний процес на відстані багатьох тисяч кілометрів.

Основні акценти сучасної міжнародної торгівлі включають:

- орієнтація на якість продукції та послуг, задоволення вимог споживачів: клієнтоцентричний підхід стає визначальним;
- ситуаційний підхід до управління: визнання важливості швидкості та адекватності реакції, що забезпечує адаптацію до мінливих умов існування фірми, де раціоналізація виробництва відступає на другий план;
- головне джерело додаткової вартості – люди, що володіють знаннями (когнітаріат): акцент зміщується на інтелектуальний капітал;

²¹ Прушківська Е.В. Основи розвитку новітніх форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 2. С. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2018_2_15

- підприємство – це відкрита система: розглядається у нерозривній єдності з факторами внутрішнього та зовнішнього середовища;
- система управління, орієнтована на збільшення ролі організаційної культури та нововведень: мотивація працівників та трансформація стилів керівництва.

Крім того, на тлі глобалізаційних процесів спостерігається посилення орієнтації міжнародного бізнесу на соціальну відповідальність. Якщо до недавнього часу основною метою створення та функціонування міжнародного бізнесу була стабілізація та збільшення обсягу і норми прибутку, то сьогодні дія глобальних об'єктивних чинників поступово призвела до усвідомлення міжнародними компаніями необхідності побудови системи соціальної відповідальності бізнесу. Таким чином, спостерігається відмова від принципу створення бізнесу виключно заради прибутку. Проте, ефективне функціонування соціально відповідального бізнесу можливе лише за умови тісної та продуктивної підтримки з боку держави та суспільства.

Оподаткування ІТ-компаній, зокрема тих, що відповідно до вітчизняного законодавства можуть на добровільній основі включитися до реєстру резидентів Дія Сіті, вже багато років є предметом інтенсивних дискусій та занепокоєння. Це зумовлено унікальною природою цифрової економіки та викликами, які вона ставить перед традиційними податковими системами.

Основні виклики традиційним податковим системам:

- Відсутність фізичної присутності: Традиційні податкові системи базуються на концепції фізичної присутності або «зв'язку» (nexus). Однак цифрові компанії можуть функціонувати та генерувати значні доходи, не маючи фізичної присутності в конкретній країні. Це ускладнює визначення юрисдикції оподаткування та розміру податкових зобов'язань.

- Розмивання бази оподаткування та виведення прибутку (BEPS): Деякі ІТ-компанії використовують складні фінансові структури для переміщення прибутку до юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування, що призводить до зменшення податкової бази у країнах з високим рівнем оподаткування. Це явище, відоме як BEPS (Base Erosion and Profit Shifting), спричиняє значні втрати доходів для урядів.

- Оподаткування нематеріальних активів та даних: Цифрові послуги (програчне забезпечення, онлайн-контент, цифрова реклама) є нематеріальними і легко переміщуються через кордони. Це ускладнює оцінку їхньої вартості та визначення відповідного податкового режиму. Цінність багатьох цифрових послуг часто визначається на основі даних

користувачів та їхньої активності, які важко точно оцінити з метою оподаткування.

– Глобальна неузгодженість податкових систем: Сучасне світове господарство трансформується в цілісну глобальну систему. ІТ-компанії працюють у цій системі, де діють різні податкові правила в різних країнах. Така неузгодженість може призводити до подвійного оподаткування або податкових прогалин.

– Проблеми адміністрування та стягнення: Податкові органи стикаються з труднощами у забезпеченні дотримання податкового законодавства ІТ-компаніями, що не мають фізичної присутності в їхній юрисдикції, що ускладнює стягнення податків.

Для вирішення проблем оподаткування ІТ-компаній на вітчизняному та міжнародному рівнях під керівництвом таких організацій, як Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), розробляються нові податкові правила, спрямовані на цифрову економіку та запобігання ухиленню від сплати податків. Проте, досягнення консенсусу та впровадження ефективних рішень залишається складним та тривалим процесом.

Абсолютно новим підходом до оподаткування ІТ-компаній у вітчизняному законодавстві є порядок оподаткування податком на прибуток на особливих умовах для резидентів Дія Сіті. Аналіз цього порядку допомагає визначити основні напрями удосконалення систем оподаткування ІТ-компаній.

Відповідно до Закону України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 1667-IX від 15 липня 2021 р., лише юридичні особи – резиденти України можуть добровільно набути статусу резидента Дія Сіті²². Статус резидента Дія Сіті отримується шляхом подання заяви про включення до Реєстру Дія Сіті. Цей Реєстр ведеться виключно в електронній формі та містить інформацію про юридичних осіб, які мають або мали статус резидента Дія Сіті. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України «Порядок подання та розгляду заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті» № 1445 від 29 грудня 2021 р., технічним адміністратором реєстру Дія Сіті є державне підприємство «Дія»²³.

Юридична особа подає заяву до Мінцифри про набуття статусу резидента Дія Сіті та додані до неї документи в електронній формі одним із способів:

²² Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 1667-IX від 15 липня 2021 р.

²³ Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок подання та розгляду заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті» № 1445 від 29 грудня 2021 р.

1. Через державний веб-портал правового режиму Дія Сіті (city.diia.gov.ua).

2. Шляхом надсилання на адресу електронної пошти Мінцифри, зазначену на його офіційному веб-сайті для комунікації із заявниками та резидентами Дія Сіті.

Рішення про набуття заявником статусу резидента Дія Сіті приймається Мінцифрою протягом 10 робочих днів з дня надходження заяви, якщо під час її розгляду не виявлено підстав для повернення заяви без розгляду або відмови у набутті статусу.

Статус резидента Дія Сіті встановлюється на необмежений строк, але не менш як на 25 років з дня внесення до реєстру Дія Сіті запису про першого резидента згідно з вимогами ст. 3 Закону України № 1667-IX. Законом України № 1667-IX чітко визначені вимоги до отримання статусу резидента Дія Сіті для юридичних осіб. Юридичні особи, що мають статус резидента Дія Сіті, відповідно до вимог Податкового кодексу України (ПКУ), мають два варіанти оподаткування податком на прибуток.

Згідно зі ст. 14.1.282-1 ПКУ, резидент Дія Сіті може перейти на особливі умови оподаткування податком на прибуток або залишитися платником податку на прибуток на загальних засадах. Для застосування особливого порядку оподаткування податком на прибуток необхідно подати заяву про перехід на оподаткування як резидента Дія Сіті – платника податку на прибуток на особливих умовах. Заява подається згідно з вимогами Наказу Міністерства фінансів України «Про затвердження форми Заяви...» № 99 від 17 березня 2020 р. Ця заява подається не пізніше ніж за 15 календарних днів до початку наступного календарного кварталу, розглядається контролюючим органом протягом 15 робочих днів, після чого приймається рішення про погодження або відмову.

Першою особливістю є те, що об'єктом оподаткування є не фінансовий результат, а суми окремих господарських операцій. Цей порядок оподаткування по суті є аналогом податку на виведений капітал, хоча в ПКУ він визначений як податок на прибуток на особливих умовах. Перелік господарських операцій, що є об'єктами оподаткування податком на прибуток на особливих умовах резидентами Дія Сіті, є вичерпним:

1. Виплати дивідендів: Власнику корпоративних прав, крім власників корпоративних прав, які є резидентами Дія Сіті – платниками податку на особливих умовах, за умови, що такі виплати не збільшують статутний капітал емітента та не змінюють частки акціонерів. Згідно

зі ст. 57.1-1.8 ПКУ, такі резиденти звільняються від сплати авансових внесків з податку на прибуток.

2. Перевищення виплат при зворотному викупі внесків або вартості акцій (частки): За винятком власників корпоративних прав резидентів Дія Сіті – платників податку на особливих умовах та фізичних осіб, якщо такі операції оподатковуються податком з доходів фізичних осіб.

3. Перевищення виплати при зворотному викупі цінних паперів власної емісії.

4. Перевищення виплат у вигляді коштів або вартості майна: Особі, крім резидентів Дія Сіті – платників податку на особливих умовах, наданих у межах договорів про спільну діяльність.

5. Виплати процентів (та пов'язані з ними платежі): Комісій, інших винагород, відшкодувань, штрафів, пені, пов'язаних із залученням/використанням коштів на користь осіб, які не є резидентами Дія Сіті – платниками податку на особливих умовах, пов'язаних осіб – нерезидентів, нерезиденту, якщо сукупна сума боргових зобов'язань перед усіма нерезидентами перевищує власний капітал більш ніж у 3,5 рази (з певними винятками для банків-резидентів, міжнародних фінансових організацій та ін.).

6. Безоплатне надання товарів, робіт, послуг: Включаючи нестачі (що перевищують 5% балансової вартості однорідної групи майна або не відшкодовуються), за певними винятками (передача неприбутковим організаціям, для рекламних цілей, фізичним особам, що оподатковуються ПДФО, власним спеціалістам).

7. Виплати або надання фінансової допомоги: У випадках: неповернення, надання пов'язаній особі (незалежно від умов повернення), непов'язаній особі, якщо не повернена протягом 12 місяців або визнана безнадійною/прощена; надання неприбутковим організаціям понад 0,5% чистого доходу; надання національним закладам вищої освіти понад 1% чистого доходу. Винятки включають певну допомогу неприбутковим організаціям, повернену допомогу фізичним особам-спеціалістам Дія Сіті, допомогу, що оподатковується ПДФО, та інші.

8. Виплати коштів на користь нерезидентів (за винятком постійних представництв в Україні): Включають погашення боргів за кредитами, що не зараховані на рахунки в Україні або не спрямовані на оплату майна в Україні/імпортованого; погашення зобов'язань за штрафами/пенею/неустойкою з пов'язаними нерезидентами або нерезидентами з країн, до яких застосовується принцип «витягнутої руки»; вкладення в об'єкти інвестицій (за кордоном, крім певних випадків); придбання робіт/послуг (за певними винятками, зокрема електронних послуг).

9. Передача майна (виконання робіт, надання послуг): За винятком продажу після отримання оплати або за умови зарахування коштів на рахунки в Україні протягом 365 днів, реалізації майна, що перебуває за кордоном, оформлення актів/інвойсів щодо надання робіт/послуг, прав інтелектуальної власності, реалізації майна через електронний інтерфейс.

10. Виплата коштів та передача майна за посередницькими договорами (комісії, доручення, агентські) за рахунок та за дорученням нерезидента, на користь нерезидента: З певними винятками, такими як повернення коштів нерезиденту, вартість майна/робіт/послуг, закуплених за рахунок нерезидента, суми від продажу майна/робіт/послуг, наданих нерезидентом для продажу, та кошти від продажу цінних паперів/корпоративних прав, що повертаються нерезиденту.

11. Виплати роялті протягом звітного року, що перевищують суму доходів від роялті, збільшену на 4% чистого доходу від реалізації продукції за попередній рік: З певними винятками, включаючи роялті, що виплачуються нерезидентам, які не підлягають оподаткуванню в своїй державі або не є бенефіціарами, роялті, що вперше виникли у резидента України, та роялті фізичним особам, з яких сплачено ПДФО.

12. Виплати у грошовій формі як внески до статутного капіталу, у спільну діяльність або довірче управління.

13. Виплати у зв'язку з придбанням майна (робіт, послуг) у платників єдиного податку: Протягом звітного року у розмірі, що перевищує 20% суми витрат від всіх видів діяльності. З 01 січня 2024 р. цей ліміт збільшується до 50% від суми відповідних витрат.

14. Переказ коштів з рахунків українських банків на власні рахунки, відкриті за кордоном: За винятком сум, які вже були оподатковані.

15. Переказ коштів та передача майна у вигляді погашення зобов'язань за штрафи, пені, неустойки, відшкодування збитків, компенсацію неодержаного доходу (упущеної вигоди) за цивільно-правовими договорами особам, які не є резидентами Дія Сіті – платниками податку на особливих умовах та є пов'язаними особами, прибуток яких звільнено від оподаткування за такими видами доходів (за винятком фізичних осіб, доходи яких оподатковуються ПДФО).

Господарські операції, що визнаються контрольованими та не відповідають принципу «втягнутої руки», оподатковуються за основною ставкою 18% та визначаються за окремим порядком. Базою оподаткування таких операцій є перевищення ціни за принципом «втягнутої руки» над договірною при реалізації майна (робіт, послуг), або перевищення договірної ціни над ціною за принципом «втягнутої

руки» при придбанні майна (робіт, послуг). У випадку, коли окрема контрольована операція була оподаткована податком на доходи нерезидента, на суму цього податку зменшується податок на прибуток за основною ставкою, проте загальна сума такого зменшення не може перевищувати нарахований податок на прибуток за контрольованими операціями.

Якщо резидент Дія Сіті залишається платником податку на прибуток на загальних підставах (за ставкою 18%), основною відмінністю його оподаткування є виникнення податкової різниці, яка збільшує фінансовий результат до оподаткування податком на прибуток на суму вартості майна, робіт, послуг (крім роялті), придбаного у платників єдиного податку протягом звітного року, у розмірі, що перевищує 20% суми витрат від усіх видів діяльності за звітний період (операційна, фінансова та інвестиційна діяльність). З 01 січня 2024 р. цей розмір становить 50% від суми відповідних витрат.

Резиденти Дія Сіті також можуть використовувати альтернативну модель найму, підписуючи GIG-контракти замість трудових договорів за КЗпП або співпраці з ФОП. Ці контракти доступні лише резидентам Дія Сіті. Винагорода за GIG-контрактом може встановлюватися за період або розраховуватися залежно від обсягу виконаних робіт чи кількості витраченого часу. Хоча винагорода може бути встановлена в іноземній валюті, виплата обов'язково проводиться у гривні. Особливістю оподаткування податком з доходів фізичних осіб за GIG-контрактами є застосування ставки у розмірі 5%, на відміну від загальної ставки 18%.

Оподаткування IT-компаній у Європі є складним і динамічним питанням, оскільки різні країни застосовують різні підходи для забезпечення справедливої та ефективної податкової системи.

Деякі європейські країни розглядають або вже впроваджують DST для оподаткування доходів, отриманих цифровими компаніями, включаючи IT-компанії. DST – це податки на валовий дохід, отриманий від різноманітних цифрових послуг. Вони поєднують податок на валовий дохід і податок на транзакції, що застосовуються до доходів від продажу рекламних площ, надання послуг цифрових посередників і продажу даних, зібраних від користувачів. DST відрізняється від податків на прибуток та податків з онлайн-продажів і не є податком на додану вартість. Наразі ОЕСР визначає DST на основі трьох сукупних умов: оподаткування здійснюється на основі ринкових критеріїв; обмежується іноземними компаніями та компаніями з іноземним капіталом; виводиться за межі системи оподаткування прибутку (і, отже,

за межі договірних зобов'язань)²⁴. DST покликаний враховувати вартість цифрових транзакцій та послуг, які важко пов'язати з конкретним фізичним місцем. Однак впровадження DST стикається з викликами, і деякі країни очікують на глобальний консенсус через такі організації, як ОЕСР, для його подальшої імплементації.

Європейські країни часто використовують концепцію постійного представництва для визначення податкових зобов'язань іноземних ІТ-компаній, що працюють на їхній території. Встановлення фізичної присутності або здійснення значної економічної діяльності може призвести до виникнення податкових зобов'язань у приймаючій країні.

Європейські країни посилюють правила трансфертного ціноутворення, щоб запобігти виведенню прибутку з-під оподаткування та гарантувати, що ІТ-компанії точно звітують про свої доходи в кожній юрисдикції. Ініціатива ОЕСР щодо BEPS також вплинула на ці зусилля.

Багато європейських країн пропонують податкові пільги та гранти для заохочення досліджень і розробок в ІТ-компаніях. Ці стимули можуть включати податкові кредити, відрахування та звільнення від сплати податків для витрат на R&D²⁵.

У деяких європейських країнах існують режими інтелектуальної власності, які передбачають пільгове оподаткування доходів, отриманих від інтелектуальної власності, в тому числі від цифрових активів. Ці режими, часто відомі як «патентні скриньки» (patent boxes), розроблені для стимулювання інновацій та розміщення інтелектуальної власності в межах їхніх юрисдикцій.

Існує суттєва різниця в оподаткуванні та документальному оформленні при експорті та імпорту товарів Україні відповідно до вимог діючого законодавства.

На рис. 6 наведена загальна система оподаткування експортних та імпортних операцій.

²⁴ Juan Manuel Vázquez Digital Services Taxes in the European Union: What Can We Expect?. February 14, 2023. URL: <https://kluwertaxblog.com/2023/02/14/digital-services-taxes-in-the-european-union-what-can-we-expect/>

²⁵ Research and Development (R&D) tax relief for small and medium-sized enterprises. URL: <https://www.gov.uk/guidance/corporation-tax-research-and-development-tax-relief-for-small-and-medium-sized-enterprises>

ПОДАТКИ	ЕКСПОРТ	ІМПОРТ
Податок на додану вартість	Ставка оподаткування 0 %	Ставка оподаткування 20 %
Мито	Не нараховується	Залежно від товару: мито (адвалорне, специфічне або змішане)
Акциз	Не нараховується	Є на окремі товари (алкоголь, тютюн, паливо, авто тощо)

Рис. 6. Загальна система оподаткування експорту та імпорту товарів в Україні

Джерело: побудовано автором на основі ПКУ²⁶

Експортні операції оподатковуються податком на додану вартість відповідно до вимог Податкового кодексу України за нульовою ставкою тільки за датою оформлення митної декларації (пп. «б» п. 187.1 ПКУ). При експорті товарів податок на додану вартість нараховується не за правилами «першої події». Якщо підприємство отримало передоплату, то сума передоплати не відображається у податковій накладній з податку на додану вартість. У даному видатку повинно обов'язково має відбутися експорт товару. Відповідно пп. «б» п. 187.1 ПКУ, «датою виникнення податкових зобов'язань з ПДВ за операціями з експорту товарів є дата оформлення митної декларації, що засвідчує факт перетинання митного кордону України, оформлена відповідно до вимог митного законодавства». В останній час відбулися зміни щодо оформлення податкових накладних за експортними операціями, а саме: до основних показників оформлення податкових накладних були введені номери і дати оформлення експортних операцій та реквізити зовнішньоекономічних договорів (контрактів).

Операції з ввезення товарів на митну територію України, у тому числі в митному режимі імпорту, є об'єктом оподаткування ПДВ (пп. «в» п. 185.1 ПКУ). «Об'єктом оподаткування податку на додану вартість є операції з увезення товарів на митну територію України (пп. «в» п. 185.1 ПК). Відповідно до вимог п. 190.1 ПК базою оподаткування для товарів, увезених на МТУ, є договірна (контрактна) вартість, але не нижче від митної вартості цих товарів, з урахуванням мита та акцизного податку, які підлягають сплаті та включаються до ціни товарів».

²⁶ Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Під час нарахування податку на додану вартість за імпор্তними операціями правила першої події, як і при експорті, не діють. Датою нарахування податку на додану вартість при імпорті товарів є дата подання митної декларації до митних органів. Базою нарахування є договірна вартість товарів, але не нижче митної вартості, яка включає в себе мито та акцизний податок, що підлягає сплаті при імпорті товарів.

Платник податку на додану вартість суму податку на додану вартість, що сплачує при імпорті товарів, включає до складу податкового кредиту на підставі митної декларації, що оформлена митними органами.

Сума імпортного податку на додану вартість включається у рядки 11.1, 11.2, 11.3 податкової декларації з ПДВ (залежно від того, за якою ставкою він був сплачений). Податок на додану вартість при імпорті товарів до складу податкового кредиту включається у тому періоді, в якому оформлена митна декларація. Переносити включення імпортного податку на додану вартість до складу податкового кредиту заборонено законодавством.

Під час імпорту товарів нараховується ввізне мито відповідно до вимог Закону від 04.06.2020 № 674-IX «Про Митний тариф України». Ця сума вказується у графі 47 «Нарахування платежів» МД. Розмір ввізного мита залежить від ставки, що затверджена Митним тарифом України, і залежить від коду УКТЗЕД імпортного товару. Мито та акцизний податок не відшкодовується відповідно до вимог законодавства та включається до первісної вартості імпортного товару.

Оподаткування експорту в Україні має переважно стимулюючий характер – застосовується нульова ставка ПДВ, а мита не справляються. Це відповідає світовим практикам і сприяє розвитку експортно-орієнтованого бізнесу. Імпортні операції, навпаки, супроводжуються значним податковим навантаженням (ПДВ 20%, мито, акцизи), що слугує інструментом фіскального наповнення бюджету та захисту внутрішнього ринку.

Процедура митного оформлення імпортних товарів є складнішою та затратнішою – як у часовому, так і у фінансовому вимірах. Часті зміни у законодавстві, складність адміністрування, ручне втручання у визначення митної вартості та ризики блокування ПН – створюють адміністративний тиск на суб'єктів ЗЕД.

Недостатній рівень цифровізації та інтеграції баз даних гальмує ефективність контролю та створює можливості для зловживань. Тому необхідно, удосконалити, а саме: по-перше, цифровізацію та автоматизацію, шляхом повної автоматизації процедур імпортного оформлення (єдине вікно, е-заяви, автоматичне визначення митної вартості), розширення функціоналу вебпорталу «Єдине вікно для

міжнародної торгівлі» з API-доступом для бізнесу; по друге, удосконалити механізм ПДВ шляхом забезпечення автоматичного бюджетного відшкодування ПДВ для експортерів із позитивною податковою історією, оптимізувати систему блокування податкових накладних шляхом встановлення чітких критеріїв ризиків та прозорого механізму оскарження; по-третє, спростити процедури для добросовісного бізнесу шляхом запровадження «зеленої лінії» для компаній із високим рейтингом податкової дисципліни, спрощення оформлення для імпорту критично важливих товарів, обладнання та сировини; по-четверте, удосконалити митну політику шляхом переходу до ризикоорієнтованого підходу в контролі імпорту замість суцільного адміністрування, перегляду ставок ввізного мита у відповідності до Угоди про асоціацію з ЄС та міжнародних зобов'язань; по-п'яте, здійснювати осучаснення нормативної бази шляхом гармонізації податкового та митного законодавства із практиками ЄС та регулярного оновлення УКТ ЗЕД та методики визначення митної вартості.

Для забезпечення прозорості, ефективної та бізнес-дружньої системи оподаткування ЗЕД необхідно впроваджувати інтегровані цифрові рішення, ризикоорієнтований контроль, а також стимулюючі механізми для експортерів та інвесторів. Це сприятиме економічному зростанню, розвитку міжнародної торгівлі та наближенню України до стандартів ЄС.

ВИСНОВКИ

Питання митного оформлення та оподаткування в умовах сучасної глобалізованої економіки є вкрай актуальними. Проблеми, пов'язані з формою митної декларації, порядком її подання та внесення змін, а також переліком підтверджувальних документів, що безпосередньо впливають на податкові зобов'язання, вимагають вирішення для підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності в Україні.

Оптимізація форми митної декларації шляхом усунення надлишкових та дублюючих полів значно спростить процес декларування та розрахунку податків. Удосконалення порядку подання та внесення змін, включаючи автоматизовані процедури та усунення законодавчих неузгодженостей, забезпечить більшу гнучкість та правову визначеність для суб'єктів ЗЕД, а також знизить податкові ризики. Перегляд переліку підтверджувальних документів з акцентом на автоматизації завантаження дозвільних документів мінімізує паперовий обіг та прискорить оформлення, що також позитивно вплине на податковий контроль.

Крім суто технічних аспектів, удосконалення митного оформлення вимагає системного підходу до навчання та підвищення кваліфікації як

митних органів, так і учасників зовнішньоекономічної діяльності. Чітке розуміння правил, процедур та можливостей використання цифрових інструментів є запорукою успішної взаємодії та запобігання помилкам, що можуть мати податкові наслідки. Важливо також посилити інформаційно-роз'яснювальну роботу щодо змін у митному та податковому законодавстві.

Забезпечення прозорості та передбачуваності митних процедур є ключовим фактором для залучення інвестицій та стимулювання міжнародної торгівлі. Це включає не лише спрощення формальностей, але й створення ефективних механізмів оскарження рішень митних органів та вирішення спірних питань щодо оподаткування. Розвиток діалогу між державою та бізнесом є вкрай важливим для формування оптимальної митної та податкової політики.

Системні заходи для подальшої цифровізації та інтеграції митних процедур, включаючи інтеграцію з суміжними системами (відстеження вантажів, платежі, податкові органи), запровадження ризик-орієнтованих підходів та постійне оновлення форм, є ключовими для модернізації митної служби та забезпечення ефективного фіскального адміністрування. Впровадження транзитної декларації T1 для українських резидентів є важливим кроком до інтеграції з європейськими митними системами, який сприяє спрощенню міжнародних перевезень та уніфікації податкових процедур.

Таким чином, комплексний підхід до вдосконалення митного оформлення та питань оподаткування через спрощення документації, гармонізацію законодавства та системну цифровізацію є запорукою підвищення ефективності зовнішньоекономічної діяльності та зміцнення конкурентоспроможності українських підприємств на міжнародному ринку, забезпечуючи при цьому належне виконання податкових зобов'язань.

АНОТАЦІЯ

У роботі проаналізовано поточний стан митного оформлення в Україні, його багатостадійність, стислі терміни та типи декларацій. Виявлено значну складність заповнення митних декларацій, неузгодженість у нормативних документах, що створює перешкоди для суб'єктів ЗЕД. Запропоновано напрями оптимізації форми митної декларації, удосконалення порядку подання та внесення змін, перегляду переліку підтверджувальних документів, а також системні заходи для подальшої цифровізації та інтеграції митних процедур, включаючи співпрацю з ЄС щодо транзитних декларацій та їх впливу на оподаткування операцій зовнішньоекономічної діяльності.

Обґрунтовано необхідність комплексного підходу щодо модернізації митного оформлення для підвищення ефективності та конкурентоспроможності українського бізнесу.

Література

1. Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Куц В. І. Трансформація форм бухгалтерського обліку в умовах розвитку digital-технологій. *Економічний простір*. 2021. № 168. С. 132–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/168-22>
2. Гарафонова О., Жосан Г. Діджиталізація та автоматизація бізнес-процесів: відмінність дефініцій та місце в менеджменті підприємства. *Таврійський науковий вісник. Серія : Економіка*. 2023. № 15. С. 161–166. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.15.19>
3. Кононенко Л. В., Назарова Г. Б., Шишкіна Т. М. Трансформування міжнародної торгівлі в умовах глобалізації і цифровізації економіки. *Наука і техніка сьогодні*. 2022. № 5 (5). С. 110–121. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5\(5\)-110-121](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2022-5(5)-110-121)
4. Назарова Г., Кононенко Л., Васильєв О. Митне оформлення у системі митного контролю: сучасний стан та напрями удосконалення. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 249–257. DOI: <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2023.16.33>
5. Митний кодекс України : Закон України від 13 березня 2012 р. № 4495-VI II Відомості Верховної Ради. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
6. Сисоліна І., Кононенко Л., Сисоліна Н. Митне оформлення вантажів в умовах цифровізації: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*. 2024. № 66. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-66-131>
7. Постанова Кабінету Міністрів України «Питання, пов’язані із застосуванням митних декларацій» від 21 травня 2012 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2012-%D0%BF#Text>
8. Конвенція про спрощення формальностей у торгівлі товарами від 20 травня 1987 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_012#n639
9. Наказ Міністерства фінансів України «Про затвердження Порядку заповнення митних декларацій за формою єдиного адміністративного документа» від 30 травня 2012 р. № 651. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1372-12#Text>
10. Наказ Міністерство фінансів України «Про затвердження відомчих класифікаторів інформації з питань митної справи, які використовуються у процесі оформлення митних декларацій» від

20 вересня 2012 р. № 1011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1011201-12#Text>

11. Постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2024р. № 1091 «Про затвердження переліку окремих товарів, ввезення яких на митну територію України та/або переміщення територією України транзитом здійснюється без надання митним органам забезпечення сплати митних платежів». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1091-2022-п>

12. Постанова Кабінету Міністрів України від 25 травня 2016 року № 364 «Деякі питання реалізації принципу «єдиного вікна» під час здійснення митного, санітарно-епідеміологічного, ветеринарно-санітарного, фітосанітарного, екологічного, радіологічного та інших видів державного контролю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/364-2016-п>

13. Закон України від 6 вересня 2018 року № 2530-V «Про внесення змін до Митного кодексу України та деяких інших законів України щодо запровадження механізму «єдиного вікна» та оптимізації здійснення контрольних процедур при переміщенні товарів через митний кордон України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2530-19>

14. New Computerised Transit System (NCTS). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/online-services/online-services-and-databases-customs/new-computerised-transit-system-ncts_en

15. Import Control System 2 (ICS2). URL: https://taxation-customs.ec.europa.eu/customs/customs-security/import-control-system-2_en

16. Automated Import System (AIS) Information for Customs Agents. URL: <https://www.revenue.ie/en/customs/documents/electronic/ais-information-for-customs-agents.pdf>

17. Automated Import Reference System (AIRS). URL: <https://inspection.canada.ca/en/importing-food-plants-animals/airs>

18. Нікітіна А. В., Шершенюк О. М. Вплив глобалізаційних процесів на розвиток корпоративного середовища міжнародних ІТ-компаній. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020. Вип. 4. С. 3–8. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/cxeebu_2020_4_3

19. Доронін А. В., Либа В. О., Ревенко Д. С. Роль міжнародного менеджменту у формуванні сучасних підходів до міжнародного бізнесу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2017. Вип. 11. С. 43–46. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvuumevcg_2017_11_11

20. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/981_018#Text

21. Прушківська Е. В. Основи розвитку новітніх форм міжнародного бізнесу в умовах глобалізації. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2018. № 2. С. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2018_2_15

22. Закон України «Про стимулювання розвитку цифрової економіки в Україні» № 1667-IX від 15 липня 2021 р.

23. Постанова Кабінету Міністрів України «Порядок подання та розгляду заяви про набуття статусу резидента Дія Сіті» № 1445 від 29 грудня 2021 р.

24. Juan Manuel Vázquez Digital Services Taxes in the European Union: What Can We Expect?. February 14, 2023. URL: <https://kluwertaxblog.com/2023/02/14/digital-services-taxes-in-the-european-union-what-can-we-expect/>

25. Research and Development (R&D) tax relief for small and medium-sized enterprises. URL: <https://www.gov.uk/guidance/corporation-tax-research-and-development-tax-relief-for-small-and-medium-sized-enterprises>

26. Податковий кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

Information about the author:

Halyna Nazarova

PhD in Economics,

Associate Professor at the Department of Audit,

Accounting, and Taxation,

Central Ukrainian National Technical University

2, Universytetska Ave., Kropyvnytskyi, 25030, Ukraine